

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-89>

УДК 658:330

ЗБЕРЕЖЕННЯ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

THE VIABILITY OF CONSTRUCTION COMPANIES IN MODERN CONDITIONS

Ракицька Світлана Олегівна

кандидат економічних наук, доцент,
Одеська державна академія будівництва та архітектури
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0874-6670>

Жусь Оксана Миколаївна

кандидат економічних наук,
Одеська державна академія будівництва та архітектури
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5734-9375>

Крецул Марія Михайлівна

студентка,
Одеська державна академія будівництва та архітектури
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2482-2719>

Rakytska Svetlana, Zhus Oksana, Kretsul Maria
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture

В статті розглянуті наслідки збройної агресії в Україні: втрати виробничих потужностей, значної площі сільськогосподарських угідь, руйнування інфраструктури, скорочення чисельності робочої сили. Досліджено роль будівельних підприємств в інфраструктурному забезпеченні національного господарства, підтримці обороноспроможності країни та у поствоєнному відновленні та відбудові економіки, що обумовлює пріоритетність збереження їх життєздатності. Проаналізовано результати соціологічних досліджень щодо чинників впливу на ведення бізнесу в Україні. Розглянуто сутність терміну «потенціал виживання» стосовно діяльності підприємства в умовах надзвичайної ситуації. Зазначено, що здатність підприємства до виживання формується як підсумок зовнішньої, внутрішньої та успадкованої сталості. Визначено управлінські проблеми, що перешкоджають реалізації програми забезпечення сталості підприємства. Обґрунтовано головні пріоритети державної підтримки життєздатності підприємств в сучасних умовах.

Ключові слова: життєздатність підприємства, будівельна галузь, потенціал виживання, внутрішня сталість.

The article examines the consequences of armed aggression in Ukraine: Loss of production capacity, significant area of agricultural land, destruction of infrastructure, reduction of labor force. There remains a significant threat of further price growth and hryvnia devaluation. The role of construction enterprises in the infrastructure provision of national economy, support of the defense capacity of the country and in the reconstruction and reconstruction of the economy, which determines the priority of preservation of their viability, has been studied. To maximize the potential of the construction industry, it is necessary that construction is based on building materials of domestic production. However, broken relations between the regions, complete or partial termination of the activity of enterprises, lack of construction experts and workers through emigration of citizens abroad, and a shortage of building materials slows the recovery, leads to logistical disruptions and creates especially difficult conditions for the further functioning of business. The results of sociological surveys on factors of influence on business in Ukraine are analyzed. The essence of the term "survival potential" in relation to the company's activity in an emergency situation is considered. It is noted that the enterprise's ability to survive is formed as a result of external, internal and inherited steel. It has been established that the main factor of viability in modern conditions is the achievement of internal stability, which is realized through "management on the principle of feedback", by active response to changes in external and internal factors of the environment. Management problems that hinder the implementation of the program of ensuring the sustainability of the enterprise are identified. The main priorities of the state support of the enterprises' viability in modern conditions are grounded. Key challenges have been identified that make

it difficult to implement economic regeneration programs. It is noted that the potential of the enterprise survival is a general concept that can be used to predict the future of the enterprise's viability and its ability to overcome the crisis.

Keywords: viability of the enterprise, construction industry, survival potential, internal sustainability.

Постановка проблеми. Значне руйнування національної економіки, спричинене збройною агресією на територію України, обумовлює суттєві втрати виробничих потужностей, пошкодження інфраструктури, зменшення сільськогосподарських угідь, а також скорочення чисельності робочої сили: понад 14 млн. українців були змушені залишити постійне місце проживання. За оцінками Національного банку України [1], скорочення ВВП України у 2022 році становить 30,3%, зростання споживчих цін – 26,6%. Залишається значна загроза подальшого зростання цін та девальвації гривні. Серед основних причин глибокого падіння інвестиційної діяльності регулятор вказує невизначеність, високі безпекові ризики, зниження платоспроможного попиту, погіршення фінансових результатів підприємств. Про це, зокрема, свідчить суттєвий спад будівництва [1].

Особлива роль будівельних підприємств в економічному відновленні і фізичній відбудові промисловості, а також житлової, енергетичної, транспортно-логістичної, інженерної, соціальної інфраструктури обумовлює пріоритетність збереження їх життєздатності і визначає спроможність нашої держави успішно відбудуватись після закінчення військових дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання розробки стратегії підприємства в кризових умовах досліджували такі закордонні та вітчизняні вчені, як Е. І. Альтман, І. Ансофф, В. Г. Бівер, І. О. Бланк, В. А. Василенко, Б. Карлофф, А. В. Ковалевська, М. К. Колісник, Б. І. Кузіна, О. А. Ларіонова, Л. О. Лігоненко, Д. Дж. Майєрс, Г. Мінцберг, М. Портер, С. К. Рамазанов, О. О. Терещенко, А. Чендлер, А. Д. Чернявський, Г. О. Швиданенко, Р. Дж. Таффлер, Л. І. Федулова та інші. Високий рівень конкуренції, складний економічний стан в державі, непередбачувані зміни потреб споживачів, падіння платоспроможного попиту – ці та інші виклики розглядалися теоретиками менеджменту з метою обґрунтування відповідних заходів збереження прибутковості, платоспроможності і конкурентоспроможності підприємства.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Наразі одним з найважливіших аспектів теорії антикризового управління

постає питання забезпечення виживання підприємства в надскладній ситуації воєнного стану.

Постановка завдання. Стаття присвячена дослідженню питань функціонування підприємства в країні, яка перебуває у стані опору військовій агресії, що докорінно змінює виробничий процес і вимагає обґрунтування теоретичних засад і визначення факторів і умов збереження його життєздатності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українська будівельна галузь потребує негайного реагування на виклики воєнного часу. Вона є матеріальною базою для безперервного розвитку виробництва та вирішення житлових проблем. Війна спричинила масові руйнування інфраструктури та житла, які потребують швидкого відновлення. В Україні розпочато процес обстеження будівель і споруд, з руйнованих або пошкоджених внаслідок російської збройної агресії, з метою визначення можливості їх подальшого використання, ремонту чи знесення. А крім ремонту пошкодженого житла, є ще найважливіші будівельні роботи оборонного значення.

Для максимального використання потенціалу будівельної галузі як рушійної сили економічного зростання необхідно, щоб будівництво базувалася на будівельних матеріалах вітчизняного виробництва. За такої умови воно буде стимулом запровадження ланцюгової реакції за всіма ланками будівельного комплексу. Проте в сучасній ситуації порушені взаємозв'язки між регіонами, повне або часткове припинення діяльності підприємств, нестача будівельних експертів і робітників через еміграцію громадян за кордон, та дефіцит будівельних матеріалів гальмує відновлення, призводить до логістичних перебоїв і створює особливо складні умови для подальшого функціонування бізнесу.

У липні 2022 року Український центр економічних і політичних досліджень (Центр Разумкова) [2] опублікував результати опитування українських підприємців щодо поточної ситуації, чинників та ризиків, які впливають на ведення бізнесу в країні, та перспектив розвитку цього сектору. Так, 71% підприємців країни вважають, що бізнес-середовище в Україні є несприятливим, а 51% вважають, що ситуація

погіршитися протягом наступних п'яти років. Крім того, 80% респондентів заявили, що уряд не приділяє достатньо уваги розробці заходів для підтримки підприємців. Незважаючи на це, 76% опитаних хотіли б займатися власним бізнесом, якби у них був вибір. Лише 15% опитаних вважають, що держава активно підтримує підприємців, 27% вважають, що в державі створені хороші умови для ведення бізнесу і 20% вважають, що ці умови будуть ще кращими в майбутньому.

Серед факторів, що негативно впливають на бізнес-середовище, 81% підприємців називають війну, 72% – корупцію та 71% – низький рівень добробуту громадян. Крім того, 62% незадоволені судовою системою та рівнем захищеності власника, 62% – нормативно-правовою базою для підприємництва та 63% – роботою органів контролю та нагляду. Серед позитивних факторів для бізнесу 47% назвали конкуренцію на внутрішньому ринку, 35% – стабільність уряду та внутрішньої політики, 28% – доступність кредитів. Серед найімовірніших ризиків 72% назвали зниження попиту на продукцію та послуги, 70% – підвищення податків, 64% – непередбачувані зміни в законодавстві та 41% – руйнування матеріально-технічної бази через війну. Незважаючи на недосконалість системи правосуддя та низький відсоток виправдувальних вироків, 52% респондентів занепокоєні своєю особистою безпекою. Найменше бізнес побоюється дефолту або економічної нестабільності (20%) та зміни політичних умов (22%). Серед опитаних 10% вважають, що найкращим бізнес-планом на найближчі три роки є ліквідація та закриття компанії; 33% бізнесменів планують підтримувати поточний рівень; 26% вважають правильним розвивати бізнес з акцентом на швидку віддачу; 23% – віддали перевагу інвестиціям у довгостроковий розвиток. Однією зі складових підприємницької динаміки в країні є вихід з бізнесу. Так, у 2021 році показник вибуття, що дозволяє отримати уявлення про підприємців, які перестали володіти бізнесом за останні 12 місяців, становив 1,6%. Однак у тому ж році було створено на 88% більше бізнесів, ніж закрито, що свідчить про те, що підприємницька активність в країні зростає.

Так, 75% опитаних закрили свій бізнес через збитковість у 2021 році. Це дуже високий показник порівняно з європейськими країнами, де середній показник становить 35%. Це також найвищий показник за всі роки спостережень в Україні. Водночас зменшилася

кількість бізнесів, які закриваються через брак коштів (7,4%), високі податки та бюрократію (4%). Причини продажу бізнесу, особисті причини та вихід на пенсію становлять лише незначну частку.

Серед управлінських проблем, які перешкоджають впровадженню корпоративних програм сталого розвитку у воєнний час, – відсутність спільного стратегічного бачення серед керівництва, неузгодженість цілей і термінів реалізації кожного елемента програми, дублювання і відсутність комунікації, низький рівень відповідальності та підзвітності керівників середньої ланки, слабкі стимули для співпраці між підрозділами і співробітниками, перетин інтересів і особисті конфлікти.

Виживання підприємства з точки зору теорії систем розглядається як наявна можливість розвитку ситуації за позитивним сценарієм, наслідком якого є нормалізація стану господарської системи, збереження конкурентоспроможності підприємства та забезпечення ефективного господарювання [3].

Для характеристики здатності підприємства до реалізації цієї можливості в сучасній науковій літературі використовується спеціальний термін – «потенціал виживання». Стосовно сучасних реалій ця категорія включає дослідження можливостей підприємства щодо діяльності в умовах надзвичайної ситуації, оцінку передумов та можливостей до самозбереження господарюючого суб'єкта, забезпечення оптимального режиму його функціонування відповідно до вимог поточного стану зовнішнього середовища.

Забезпечення життєздатності підприємства передбачає своєчасну і ефективну адаптацію до змін внутрішніх та зовнішніх умов при дотриманні таких основних властивостей розвитку, як динамізм, цілеспрямованість та керованість.

Оцінка здатності підприємства до виживання формується як підсумок трьох типів сталості, що притаманні кожній господарській системі, – зовнішньої, внутрішньої та успадкованої.

Функціонування суб'єкту господарювання в зовнішньому середовищі залежить від стану його оточення і під час війни та у поствоєнний період вимагає відповідних державних заходів підтримки. Головними пріоритетами для втілення цієї концепції є:

- розробка зваженої та обґрунтованої стратегії відбудови;
- формування безпекового середовища для відновлення економіки;

– ефективний менеджмент, скоординована політика, визначення головних напрямів прикладення зусиль [4].

Ключові виклики, які ускладнюють виконання програм регенерації економіки після війни:

- численні невідкладні гуманітарні проблеми;
- зруйнована інфраструктура;
- проблеми ефективного розподілу коштів та матеріальних ресурсів [5].

Враховуючі масштабність руйнувань, для більшості підприємств переважним чинником життєздатності в сучасних умовах є досягнення внутрішньої сталості, яка реалізується через практичне втілення теоретичних засад "управління за принципом зворотного зв'язку", а саме шляхом активного упереджувачого реагування на зміни зовнішніх і внутрішніх факторів середовища.

В умовах ведення війни на перше місце постає екстрене відновлення критичної інфраструктури – електроенергетичної системи, водопостачання і водовідведення, газопостачання, зв'язку, виконання робіт щодо заміни вікон в будинках, розбору завалів, налагодження транспортних комунікацій, логістичного супроводження, тобто комплексу умов, які дозволяють забезпечити життєдіяльність людини. Ключова проблема, з якою вже сьогодні стикаються підприємства – суттєві касові розриви через низький рівень платежів від споживачів. При цьому керівництво повинно забезпечити виплати заробітної плати персоналу та мати кошти для проведення ремонтних робіт, особливо коли інфраструктура постійно руйнується від бойових дій.

Внутрішня сталість визначається спроможністю підприємства збереження стану рівноваги при подоланні внутрішніх та зовнішніх викликів та загроз для його функціонування, можливість своєчасно адаптувати, відновлю-

вати і удосконалювати економічну систему підприємства.

Успадкована сталість підприємства формується внаслідок накопичення запасу його внутрішньої міцності, за умов наявності ресурсів для захисту від дестабілізуючих чинників. Здатність підприємства до виживання визначається рівнем внутрішньої й успадкованої сталості. В умовах бойових дій успадкована сталість може бути значною мірою втрачена, тому основну увагу необхідно приділяти зміцненню потенціалу внутрішньої сталості. Перспективи виживання підприємства в умовах невизначеності обумовлюються не лише наявним ресурсним забезпеченням, а також внутрішніми можливостями менеджменту підприємства, оптимальною взаємодією на всіх рівнях його ієрархічної структури.

Висновки. Проблемними питаннями управління, що перешкоджають реалізації програми забезпечення сталості підприємства в умовах війни, є:

- відсутність загального стратегічного бачення у керівництва;
- неузгодженість цілей і строків виконання етапів програми;
- зрив або дублювання комунікацій;
- низька відповідальність, неконтрольованість та неякісна підзвітність менеджерів середньої ланки;
- відсутність або недостатня мотивація до погодження роботи підрозділів і співробітників;
- конфлікти інтересів на різних ієрархічних рівнях підприємства;
- міжособистісні конфлікти.

Таким чином, термін "потенціал виживання підприємства" є узагальнюючим поняттям, яке можна використовувати для прогнозування оцінки перспектив збереження життєздатності підприємства та його спроможності подолання кризових явищ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Національний банк України. Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2022 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf?v=4 (дата звернення: 22.12.2022).
2. Центр Разумков. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia> (дата звернення: 27.12.2022).
3. Ковалевська А. В. Конспект лекцій з дисципліни «Антикризове управління підприємством» / А. В. Ковалевська; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2016. 140 с.
4. Портер М. Стратегія конкуренції і методика аналізу галузей і діяльності конкурентів : навч. посіб. Київ : Основи, 2007. 451 с.
5. Данилишин Б. Як відновлювати економіку після війни. Програмна відбудова Боснії та Герцеговини: уроки для України. Блог Богдана Данилишина. URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/510994_yak_vidnovlyuvati_ekonomiku_pislya.html (дата звернення: 20.12.2022).

REFERENCES:

1. Natsionalnyi bank Ukrainy. Zvit pro finansovu stabilnist. Hruden 2022 roku. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf?v=4 (accessed 22 December 2022).
2. Tsentrazumkov. Available at: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia> (accessed 27 December 2022).
3. Kovalevska, A. V. (2016) *Konspekt leksii z dystsypliny «Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom»* Kharkiv: KhNUMH im. O. M. Beketova. [in Ukrainian]
4. Porter, M. (2007) *Stratehiya konkurentsiyi i metodyka analizu haluzey i diyal'nosti konkurentiv* [Competition strategy and methods of analysis of industries and activities of competitors]. Kyiv: Fundamentals. [in Ukrainian]
5. Danylyshyn, B. Yak vidnovliuvaty ekonomiku pislia viiny. *Prohramna vidbudova Bosnii ta Hertsehovyny: uroky dlia Ukrainy*. Bloh Bohdana Danylyshyna. Available at: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/510994_yak_vidnovlyuvati_ekonomiku_pislya.html (accessed 20 December 2022).